

tech 1863—1875 i na její obnovu a činnost v nové Československé republice a také maďarská připomenutí 100. výročí Matice slovenské v roce 1963, stejně tak i dohody mezi CSE-MADOKem a Maticí slovenskou v roce 1970. Z bibliografie vyplývá ovšem také poměrně malý zájem o rozvoj literatury Slováků žijících na území Maďarska po roce 1919 (celkem 40 bibliografických položek).

Hlavní hodnota Káferovy bibliografie tkví v podrobném zachycení bibliografických dat k literatuře 20. století, data pro předchozí období jsou již méně úplná. Tak např. v literatuře o husitismu chybějí údaje o některých studiích o husitském překladu bible do maďarštiny (K. Timár, 1930, 1931, S. Debreczy, 1940) aj. a uvažovat by bylo možno také o doplnění bibliografických údajů o Josefu Dobrovském, Františku Palackém, Janu Nerudovi aj. Otázka je, zda do bibliografie neměly být zařazeny i osobnosti německého původu v českých zemích a na Slovensku, spjaté s českou a slovenskou kulturou (např. Štěpán Taurinus, Karl Georg Romy aj.), neboť podobné osobnosti nacházíme i v Appendixu. Je pravděpodobné, že k některým ojedinělým neúplnostem v bibliografických údajích došlo ve značné míře krácením publikace, neboť rozsah bibliografie, původně čítající téměř dva tisíce strojových stran, musel být poněkud omezen, a proto např. autor byl nucen vypustit rozsáhlou maďarskou bibliografii o Komenském a odvolat se na příslušném místě jen na maďarské bibliografie Komenského z pera Józsefa Bakose (A magyar Komenský-irodalom, Budapest 1952, a dalších pět svazků vydaných pod názvem A magyar Comenius-irodalom do roku 1972 v Šarišském Potoku a v Jágru).

Závěrem možno ovšem konstatovat, že Káferova bibliografie je plodem dlouholetého úsilí a že jediný autor tu vykonal práci celého kolektivu. Díky jeho obětavé námaze získáváme v maďarské bibliografii české a slovenské literatury práci trvalé hodnoty, z níž budou dlouhá desetiletí čerpat všichni, jimž je určena.

Richard Pražák

Ján Koška: Slovensko-bulharské literárne vzťahy (1826—1918). Veda, Bratislava 1965, 276 s.

O československo-jinonárodních, zejména československo-slovenských literárních styčích a vztazích máme několik sborníků a četné studie. Přitom česko-slovensko-bulharským vztahům byla věnována po osvobození v roce 1945 značná pozornost jak českých a slovenských, tak také bulharských historiků, literárních historiků a jazykovědců. Nové syntetizující poznatky přinesly zejména sb. Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí (1963, též bulharsky), Slovensko-slovenské literárne vzťahy (1966), Literárne vzťahy Slovákov a južnych Slovanov (1968) a Česko-bulharské přátelství v literatuře 19. století (1975).

K průkopnickým pracím vzniklým po válce je třeba připočíst v českých zemích monografii Zd. Urbana Z dějin česko-bulharských kulturních styků (1957) a na Slovensku literárněhistorický a bibliografický přehled J. Vlčeva Z dějin slovensko-bulharských vztahov do oslobodenia Bulharska r. 1878 (1959) a její rozšířenější bulharskou verzi Slovacite za nas. Iz istorijata na slovaško-balgarskite otnošenija (1963).

Zatímco se v českém prostředí problematice česko-bulharských literárních vztahů Zd. Urban nepřestal věnovat a patří dnes v této oblasti k našim největším znalcům, na Slovensku se po J. Vlčevovi na výzkum slovensko-bulharských vztahů minulého a našeho století soustředil hlavně Ján Koška. Výsledkem jeho úsilí byla (kromě četných dílčích příspěvků) první monografická práce o bulharské moderně (1972). S recenzovanou knihou však těsně souvisí Koškova druhá monografie *Slovenské literárne pohľady na bulharský juh* (1978), na niž autor v nejednom ohledu navazuje nebo se na ní odvolává. Snešl v ní dostatek materiálů o ohlasu závěrečné fáze národně osvobozenického hnutí bulharského

lidu v bulharské literatuře. Jeho nová literárněhistorická analýza slovensko-bulharských literárních vztahů zahrnuje téměř sto let. Začátek zkoumaného období tvoří vydání díla P. J. Šafařika *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (v ruském i německém resumé knihy je název nesprávně přeložen ze slovenštiny do ruštiny a zpět do němčiny!), konec pak vznik Československé republiky.

Ján Koška přistupuje k výzkumu uvedeného období a k jeho charakteristice (s. 17–84) na základě dokumentů z oblasti literárněvědných a literárněkritických reflexí a uměleckých textů, které tvoří druhou, podstatnou část knihy (s. 87–265).

Téměř stoleté časové období tvoří podle autora v dějinách slovensko-bulharských literárních vztahů od „začátku zájmu o bulharskou literaturu po vyčerpání původní slovenské kulturně obranné strategie“ určitý uzavřený vývojový cyklus. Autor si tento cyklus rozdělil do tří základních etap, přičemž první z nich je nejkratší (1826–1840). V ní dochází podle Košky k objevování a poznávání Bulharů jako slovenského etnika a samostatné slovenské národnosti. Největší zásluhu na postupném „objevování“ Bulharů má obrozenecká slavistika a především Šafařík, který je zpočátku (jak známo) považoval za „Slávorsby řeckého ritu“. V uvedených desetiletích došlo také k aktualizaci cyrilometodějské tradice.

V druhé etapě obrozeneckého cyklu (1840–1880) slovensko-bulharských literárních (a nejen literárních) vztahů se přesunul zájem slovenské literatury, jak to správně vystihl Koška, na soudobé palčivé otázky bulharského života, k nimž zaujímala své postoje a stanoviska především publicistika a beletrie, a to nejen na Slovensku (na to mohl Koška aspoň stručně upozornit), nýbrž také v českých zemích a v ostatním slovanském i neslovanském světě. Do této etapy totiž spadá výrazné zostření tzv. východní krize a vrcholné období národní osvobozenéckého zápasu bulharského lidu. Na Slovensku vznikla řada literárních děl, v nichž se zdůrazňovala mj. podobnost dějin i současnosti obou národních celků — Slováků a Bulharů. Základní ideovětematický vzorec v nich tvořila myšlenka, že oba národy trpí pod cizí nadvládou. Koška píše, že tato etapa „výrazně ovlivnila literární život i další vztah literatury k Bulharsku a Rusku“, které Bulhary osvovalo od tureckého panství. Její hlavní význam však správně vidí autor v tom, že „působila účinnými stimulativními analogiemi na celý interní strategický program slovenské kultury a literatury“ (s. 26).

Zatímco v Bulharsku se šířilo a působilo Šafaříkovo (a nejen Šafaříkovo) dílo, bulharská literatura pronikla na Slovensko (nebereme-li v úvahu Stojanovův přehled o Bulharsku a jeho lidové slovesnosti a překlad jedné Karavelovy povídky) až teprve v třetí etapě cyklu (1880–1918). V ní se dostala do popředí překladatelská a literárněkritická činnost, která se zaměřila na prezentaci uměleckých děl nové bulharské literatury. Nejvíce se o to zasloužili zejména překladatel a publicista S. J. Zachej, který od počátku 80. let žil trvale v Sofii, a S. Hurban Vajanský. Zachejovou zásluhou se v překladu dostala k slovenským čtenářům základní prozaická díla Ivana Vazova a Aleka Konstantinova, spolu s Vajanským a jinými Zachej komentoval další literární osobnosti i celkový bulharský literární život.

Třebaže z hlediska „literárního“ byla tato etapa, již cyklus končí (nikoli vrcholí), nejplodnější, nepřinesla žádné „nové ideové podněty pro vývoj slovensko-bulharských literárních vztahů, dala málo stimulů pro slovenskou literaturu a žila ve skutečnosti z ideového dědictví minulosti“.

S. Hurban Vajanský patřil k vůdčím představitelům tzv. Martinčanů-narodniarů. Již od 80. let 19. století rozvíjel teorii o zápasu Germánstva se Slovanstvem. Byl rusofilsky orientován, ustupoval od diferenační cesty osvobozenéckého hnutí slovanských národů, jejichž život „bez vedení a duchovní hegemonie ruského kmene“ si nedovedl představit. V Koškově práci mělo být podle mého názoru jasněji vysvětleno, že Hviezdoslavova, Vajanského, Zachejova a Škultétyho generace byla nejen zatížena romantickými politickými a literárními přetřiky, nýbrž že si také nechtěla přiznat nereálnou a protilidový charakter integrační koncepce slovanské vzájemnosti. Proto to zklamání, které nastoupilo v řadách národovců po balkánských válkách. Vajanský i Zachej otevřeně vyjadřují svoje rozčarování a přiznávají rozpad svých představ a ideálů. Domnívám se, že hlasista B. Pavlu, který podporoval tzv. nepolitickou koncepci novoslovanství, tj. hospodářské a kulturní sblížení slovanských národů, správně viděl, že na sofijském novoslovanském sjezdu v Sofii roku 1910 rozhodovala staroslavjanofilská většina.

Studie Jána Košky o slovensko-bulharských vztazích je přínosná z několika hledisek. Především danou problematiku teoreticky dále propracovává, usoustavňuje, zdůrazňuje její hlavní momenty. Je zpracována na základě velkého množství dokumentů, které autor

„vytáhl“ z archivů a zařadil do druhé části práce. Koška sleduje slovensko-bulharské historické podobnosti, které označuje jako stimulativní analogie. Autor úvodu D. Đurišin zase označuje tuto kategorii meziliterárního procesu termínem stimulativně fiktivní analogie. Koškova práce je přínosná mj. také tím, že podněcuje k dalšímu výzkumu vztahů nejen slovenské literatury, ale také ideologie, kultury i jazykovědy k Bulharsku.

Košková práce však vyvolává rovněž jisté námitky. Jestliže slovenská literatura ve vztahu k Bulharsku uplatňovala vedle integračního hlediska hlavně aspekt diferenční, pak by autor měl mít na zřeteli, že důsledné uplňování tohoto aspektu vedlo v konečné fázi k uznání vytvořivšího se slovenského národa, a ovšem stejně i k faktu, že jen o něco později než slovenský národ se konstituoval na slovanském jihu také jiný slovanský národ.

Koška v závěru své studie konstatuje, že existují „mimořádné příznivé podmínky k plnému rozvinutí slovensko-bulharských literárních vztahů“ a že jednou z takových podmínek jsou existující tradice. Mluvíme-li o historické minulosti a o tradicích (ať už např. ve vztazích česko-slovenských nebo slovensko-bulharských aj.), měli bychom mít zvláště na zřeteli, že nás mohou poučit jedině tenkrát, jsou-li schopny postihnout současnou logiku věci, logickou strukturu současné skutečnosti. Ke studiu vzájemných vztahů nelze dnes přistupovat abstraktně, aniž budeme brát v úvahu právě onu historii věci, konkrétní zkušenost a dnešní skutečnost. Kdyby Koška vzal plně v úvahu právě dnešní skutečnost, nezařadil by patrně do knihy texty Bohuslava Križka a nedoprovodil by je navíc v komentářích nesprávným tvrzením, že Križko „nikde neuvádí jiný místní lid než bulharský“. Jestliže to tvrdí Križko v roce 1891, nemůže to Koška dnes zcela bezvýhradně přejímat, aniž bere v úvahu dnešní realitu. Pak by totiž musel akceptovat i myšlenku „jediného československého národa“, kterou propagovali mnozí čeští i slovenští literáti, politikové a historici až do roku 1945, ba i později. A také by musel jasně uvést, oč vlastně šlo v první balkánské válce a jak dopadlo Bulharsko po 2. balkánské válce, na čí stranu se postavila bulharská buržoazie a šovinisticky orientovaná inteligence v období 1. světové války.

Ján Koška by měl mít na paměti také teorii o dvojdmosti nebo vícedmosti některých autorů a literárních děl. Je to ostatně teorie, kterou prosazuje právě slovenská literární komparatistika a již považují za jediné správnou. Vždyť např. S. J. Zacheje, o kterém Koška píše, přijímali již tenkrát jako slovenského i jako bulharského představitele.

Nemohu souhlasit ani s Koškovým označením „analogie dlouhé bezdějinnosti“. Staleté období turecké nadvlády na Balkáně nelze podle mého názoru chápat jako „bezdějinné“. Bylo by to nejen nehistorické, nýbrž i nemarxistické a nesmyslné.

Gavril Kráštevič nebyl „autorem jedněch z prvních vědecky založených dějin Bulharska“, jak píše Koška (s. 43). Na vědeckou bázi postavili bulharskou historiografii až M. Drinov, N. Palauzov a zejména náš Konstantin Jireček.

Lze předpokládat, že Koškova práce *Slovensko-bulharské literárne vzťahy* vzbudí oprávněnou pozornost slavistických a literárněhistorických odborníků jak u nás, tak také v zahraničí. Proto je politováníhodné, že v německy psaném resumé jsou chyby (např. už při zpětném překladu Šafaříkova díla) a že ruský psaný resumé je vlastně „neruské“. Hemží se totiž nejen slovenskými větnými konstrukcemi, ale i spoustou pravopisných, pojmoslovných i stylistických chyb. U tak významné práce je to dvojnásob škoda.

Ivan Dorovský

W. Koschmal: Das poetische System der Dramen I. S. Turgenevs (Studien zu einer pragmatischen Dramenanalyse). Verlag Otto Sagner, München 1983, 454 S.

W. Koschmal se rozhodl podat systémovou charakteristiku Turgeněvova dramatického díla, které, jak sám uvádí, dosud nebylo v západní rusistice dostatečně studováno a stálo ve stínu spisovatelovy tvorby prozaické.

V monografii vychází ze studia dějové osy Turgeněvových dramát a předkládá jejich stručný obsah tak, aby bylo možno vysledovat kontrastní struktury, na nichž jsou dramata založena. Ukazuje, že jejich původně romantický konflikt stavěný na akci je brzy